

Lionel Aso

Sinds *Time's Arrow* hoort Martin Amis tot mijn schrijvers. Ik las al zijn boeken, ook de nieuwe. Toen ik op een gegeven moment zag dat hij geen vaste vertaler had heb ik met fluwelen omzichtigheid (het was de tijd van de French-rel) naar de uitgever geschreven om te vragen of ik heel, heel misschien ook eens in aanmerking zou kunnen komen. Vertalersgeluk was mijn deel toen een mij onbekende redacteur schreef: 'Graag willen we u vragen voor de volgende Amis, die er bovendien binnenkort aankomt.' Nog meer vertalersgeluk diende zich aan toen ik vorig jaar de vierde Amis met collega Reintje Ghoos kon vertalen.

Dat er een nieuwe Amis aankwam was geen verrassing, want zijn boeken kondigen zich normaliter aan in de pers. De schrijver zorgt er steevast voor om rond die tijd in het nieuws te komen. Hij lanceert graag eigenzinnige ideeën over internationale en nationale politiek, euthanasie, godsdienst, wat dan ook, hij kent de wereld. Ook in zijn boeken shockeert hij met genoeg; u zult er straks wat van horen / lezen, ik waarschuw maar. Amis' wereldwijsheid is een van de aantrekkelijke kanten van zijn schrijverschap. Daarnaast munt hij uit door zijn vaak sappige en vaak poëtische schrijfstijl en vooral door zijn humor.

Amis roept in zijn boeken graag de rand van de samenleving op, het rizzelt van de hufters en fielten, sublieme stommelingen en zielige patsers. Tegenover dat uitschot staan onschuldige slachtoffers en een aantal rand- en twijfelfiguren die laveren tussen goed en kwaad. Met name het laatste boek doet daarom denken aan negentiende-eeuwers als Dickens en Balzac, bij wie alles en iedereen of inktzwart of lelieblank is. In het onderhavige boek heet het lelieblanke engeltje – alhoewel een halfbloed – Desmond. En de hufter heet Lionel Aso. Of Lionel Asbo?

Aso heette ook in het Nederlands eerst Asbo. ASBO is een vrij bekende afkorting in Engeland: *Anti-Social Behaviour Order*; met een ASBO mag je bepaalde dingen niet; het is een soort sociaal verbod:

Lionel kreeg zijn eerste contactverbod toen hij drie was. Drie jaar en twee dagen: een nationaal record – al werd dat betwist door andere pretendentes. Aanleiding was het inslaan van autoruiten met straatstenen; de autoriteiten maakten ook melding van zijn gewoonte om piramidevormig uitgestalde flessen en blikjes om te schoppen als hij boodschappen deed met zijn moeder; een kinderlijke belangstelling voor geweld jegens dieren lag misschien louter in de lijn der verwachtingen, maar Lionel ging verder en deed op een avond een serieuze poging een dierenwinkel in brand te steken.

In een onbewaakt ogenblik hebben we de uitgever voorgesteld Asbo te vervangen door Aso, en gesuggereerd de schrijver te vragen wat hij ervan vond. De volgende ochtend vroeg al schreef ik een mailtje erachteraan om te zeggen dat we terugkwamen op het idee, want 'Aso' geeft een uitspraakprobleem. Maar Amis bleek al akkoord te zijn gegaan, dus Asbo (*Esbo*) werd Aso (*Esso?*). Soit. Het ziet er in elk geval redelijk uit. Rond dat stadium werd op ons voorstel ook het omslag aangepast aan de Engelse versie. Wat men voordien had gebrouwen, was weinig inspirerend. (Zo zie je overigens dat je als vertaler invloed kunt uitoefenen op de uitgever – naast de inspraak die je uiteraard kunt bedingen op het vlak van de prospectus- en flaptekst.)

Intussen zijn we met de naam Asbo al bij de vertaalprobleempjes beland. Voor de volgende moeilijkheid stellen we u voor aan de moeder van Lionel, oma Grace:

Grace Pepperdine, oma Grace, had niet zoveel tijd kunnen besteden aan haar ontwikkeling, en om voor de hand liggende redenen: op haar negentiende was ze moeder van zeven kinderen. Cilla kwam als eerste. Alle anderen waren jongens: John (nu stukadoor), Paul (ploegbaas), George (loodgieter), Ringo (werkloos) en Stuart (een slonzige administrateur). Toen de Beatles op waren (met inbegrip van de 'vergeten' Beatle, Stuart Sutcliffe), doopte Grace boos haar zevende kind Lionel (naar een veel minder grote held, de choreograaf Lionel Blair). Lionel Asbo, die hij later zou worden, was de jongste van een enorme familie onder toezicht van één ouder, die net oud genoeg was om te stemmen.

Deze oma Grace speelt een belangrijke rol in het boek. Ze houdt van de Beatles, dat weet u al, en ze neuriet constant hun liedjes. En omdat deze oma zo jong is, is het niet heel vreemd dat ze nog weleens zin heeft in een jong blaadje – tot woede van haar zoon Lionel. Zo komt het drama op gang als ze op een gegeven moment een verhouding krijgt met haar kleinzoon, de amper 20 jaar jongere Desmond, pupil van zijn ome Lionel. De hitsige oude dag blijkt een soort neventhema in het boek. Oudere dames die op zoek zijn naar jong bloed kregen hier de naam GILF, *a Gran I'd like to f...* We gingen dus op zoek naar Nederlandstalige equivalenten, bedachten allerlei mogelijkheden, ik herinner me nog WIGRO, WIPGRage Oma's'. Maar dan kijk je op internet en blijkt de term GILF echt te bestaan, overigens net als BILF, DILF, SILF, MILF en TILF (daar gaat het om brother, daughter, sister, mother en teacher). Dus het Nederlands moest ook GILF gebruiken. Waar dat een afkorting van werd hoort / leest u nu.

Nu hield Lionel de kwartgallon ondersteboven en nam zes slokken, zeven, acht. Hij veegde zijn mond af aan zijn pols en zei: 'Zover is het met dit land gekomen, Des. Een landelijk dagblad dat dit afdrukt.' Met vinger en duim en met de nodige pretentie haalde Lionel een opgerolde Morning Lark uit zijn achterzak. 'Bladzij twee, kleine advertenties. Ze noemen ze gilfs.

'Jezus... Deze is achtenzeventig!'

'Gilfs, Des. Topless op haar achtenzeventigste. Dat ze zelfs nog lééft op haar achtenzeventigste. En dan nog topless! Dat is een eh... een contradictio in terminis, jazekeer, Des. Gilfs. Grootmoeders In voor een Lekkere Fuck. Niemand wil een fuck met een grootmoeder. Toch zeker? Contradictio in terminis.' Lionel voegde er vaag aan toe: 'Ik neem aan dat je zo iemand ook een olf zou kunnen noemen.'

'Olf?'

'Olf. Oma voor Lekker Fucken. Dát is nou Engeland, Des. Dat ooit zo trotse land. Kijk hier. Willig wijf zoekt zwaargebouwde Wipgenoot. Dát is nou Engeland.'

'Dat is Engeland' is de ondertitel van het boek. In het Engels: *State of England*.

Een ander probleempje leverden The Beatles zelf op, waar oma Grace zo van houdt. Er worden een paar van die bekende titels en teksten in het boek geciteerd. Wat moet je daar nu mee, zeker als de inhoud van de liedjes een rol gaat spelen in het verhaal? De hele wereld kent die teksten. *Hey Jude* bijvoorbeeld, vertalen of niet? Goed, dat hebben we zo opgelost: eerst de bekende Engelse tekst, dan een instant Nederlandse – zelfgemaakt, want dat is sportiever dan die van een ander overnemen. Helaas is de vertaling van zulke bekende teksten bijna nooit bevredigend, hoe inventief ook; je mist vooral de klinkers. Enfin.

Desmond huilde zoals gewoonlijk in zijn mouw, terwijl Grace over zijn haren streek en zachtjes meeneuriede met die troostende melodie van Hey Jude: Hey Jude, don't

make it bad, Take a sad song and make it better... – *Hé Jude, houd goede moed, Zoek wat sombers, maar zing het mooier... Het knuffelen, het handje-vasthouden, de eindeloze stiltes die geen spoor achterlieten. Oma zei dat verdriet was als de zee; je moest je laten leiden door eb en vloed (So let it out and let it in, hey Jude, begin... – Dus laat het komen, laat het gaan, ertegenaan...).*

Na de Beatles de honden. Die hebben net als Asbo, hun baas, een speciaal dialect. *Desmond heard the dogs. They weren't barking, he realised, not exactly: they were swearing (and the rooftop Rottweilers, faintly and almost plaintively, at this distance, were swearing back).*

Fuckoff! yelled Joe (or Jeff). It was almost a monosyllable. Fuckoff! . . . Fuck! . . . Fuck! . . . Fuckoff!

Fuckoff! yelled Jeff (or Joe). Fuckoff! . . . Fuck! . . . Fuck! . . . Fuckoff!

Tja, hoe hebben we dat vertaald? Je probeert het een en ander, en dan besluit je met z'n tweeën: copy en paste, we nemen ook 'Fuckoff'. Iemand moeite mee?

Amis heeft iets met honden, diverse malen gebruikt hij in zijn werk het Engelse woord 'dog' als anagram voor 'God'. Wat doe je dan in het Nederlands? Dergelijke woordspelingen brengen je als vertaler bij de grens van het mogelijke. En toen er in een vorige Amisvertaling op een gegeven moment drie woordspelingen bij elkaar kwamen in één alinea, heb ik de schrijver gebeld om te vragen wat ik ermee moest. Nieuwe woordspelingen bedenken? Die zouden consequenties hebben voor het hele boek. Letterlijk vertalen had geen zin. *Leave it out*, zei hij. 'Als ik het niet kan controleren, wil ik liever niets.' Vervolgens ontdekte een of andere mierenminnende vertaalwetenschapper dat er een alinea miste in de vertaling en schreef erover in het Heilige der Heiligen van de vertalerswereld, tijdschrift *Filter*. Twee keer zelfs. Sindsdien staat in mijn / onze vertalingen, als er enige aanleiding voor is:

In overleg met de schrijver wijkt de vertaling inhoudelijk op enkele plaatsen af van de oorspronkelijke Engelse versie.

Jan Pieter van der Sterre
April – mei 2013